

סימן יב

אם מותר לנגן קטעי תפלה ובקשות
בניגוני עגבים.

לח"א

ע"ד אם מותר לנגן קטעי תפלה ובקשות בניגוני-
עגבים, כי פשתה המספחת על כך בכמה בתי
כנסיות, וכמה מהיראים התעוררו למחות על כך, ופרסמו
מודעות אזהרה, אבל נתקלים בהתנגדות ובטענות שכנגד
שאינן בזה איסור.

א) הנה לדעתי לית דין צריך בושש כי תועבה היא
להלביש דברי-קדושה במלבושים צואים
כאלה שרית של זנות נודף מהם זמטמאים ומטמטמים
את הגוף ואת הנפש "וצא טמא" יאמר עליהם שלא
להכניסם במקומות קדש של בתי-הכנסת מקדשי-המעט
של האומה. וחז"ל במס' סנהדר' ד' ק"א ע"א אומרים לנו
דהקורא פסוק של שה"ש ועושה אותו כמין זמר והקורא
פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני
שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו

שמנגנים בפני ע"ז לא יעשה אותו נגון להקב"ה עכ"ל. ונראה שאין הכרח לבאר בכזאת גם כוונת הרמ"א, ויש לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא, הרמ"א מדבר במנגן שירי-עגבים, וזה אסור בכל גוונא, וכיוצא מסתמיות דברי הרי"ף שבכל בו שמשם מקור הדברים. והס"ח מדבר על ניגון שמנגנין גם בבית תפילתם. ועל זה הוא שסובר גם הב"ח בתשו' שצוין גם במחצית השקל שאסור דוקא במיוחדים לנגן לע"ז כיעו"ש. אבל בניגוני-ערב שהמה שירי-עגבים מודה שאסור בכל גוונא, וכדמצינו באמת להס"ח בעצמו במקו"א בסי' תשס"ה שכותב בלשון: "ויזהר מי שיש לו קול נעים שלא יזמר נגונים נכרים כי עבירה היא ולכך נברא קולו נעים לשבח בוראו ולא לעבירה", ולא מזכיר הס"ח בשם כלל שהמדובר בניגונים שבפני ע"ז, והיינו מפני ששם כוונתו לשירי-עגבים, שכאלה בסתמא נגוני נכרים, ולכן אסור בסתמא בכל גוונא.

ומצאתי הוכחה ברורה לדברי הנ"ל בשו"ת רדב"ז ח"ב סי' תת"ט, שהשיב שם וז"ל: ולענין ש"ץ שהוא נעים קול ומוזר בבית המשתאות בשירי עגבים בשירים של דופי מוחין בידו ואם אין רוצה לשמוע מעבירין אותו ועליו ועל כיוצא בו אמר הכתוב נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, כן השיב הרי"ף ז"ל בתשובה עכ"ל. הרי בהדיא שהרדב"ז ז"ל ביאר בפשיטות שכוונת הרי"ף ז"ל בתשובה המה על שירי עגבים ושירי דופי. והרי מקור דברי הרמ"א בזה המה מהרי"ף שבכלבו וא"כ גם כוונתו היא לבכזאת, ואסור בכל גוונא, וכדברי הנ"ל. (ויותר עדיף איפוא הגירסא ברמ"א "שירי עגבים").

ואפילו הב"ח והמג"א שחילקו מה שחילקו הוא מפני שביארו שהכוונה על ניגון שמנגנים גם בבית ע"ז שלהם. והמה לא שירי-עגבים. אבל על כגון שירי-עגבים יש לומר שגם הם יודו שאסור בכל גוונא, דהיינו לא רק לשיר עצם השירים, כי אם גם לרבות שאסור לנגן ניגונם בתפילות ובקשות לפני הקב"ה. ונ"ת לומר שהדברים עוד ק"ו שאסור להתפלל לפני הקב"ה בניגונים מתועבים כאלה, באשר משחיתים המה כל חלקה טובה.

וכך ראיתי באמת בספר לב העברי ח"א (ד' ע"ג ע"א) שכותב בתוך דבריו וז"ל: והרי מבואר ברמ"א שם סעי' כ"ה ששליח צבור המנבל פיו או שמרנן שירי נכרים פ"י במג"א, כלומר בניגון עבודתם, מעבירין אותו אחרי התראה, וזה אם מנגן בעלמא, קו"ח איך רע בעיני המקום אם השליח צבון מנגן אותן נגונים בתוך התפלה עצמה, ואיך יכול און ישראל לשמוע כן עכ"ל. הרי כנ"ו, ורק מה שמבאר הלב העברי שהכוון במג"א (שהוא עפ"י הס"ח) לא כשמנגן זאת בתפלה, ולומד זאת משם רק בקו"ח, לא כן מבואר בס"ח שם. (בסי' רל"ח) דשם מבואר בהדיא שהמדובר הוא במפורש על כך כשהוזר ועושה אותו

רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים. ואומר אני דלקרא בבתי משתאות בלא זמנו הוא פיגול ולא ירצה בבחינה של "שחוטיו-חוי" ואילו לנגן בקודש פנימה בניגון-עגבים פיגול הוא ולא ירצה להתקבל לפניו ית' בבחינה של "חולין שגשחטו בעזרה".

ולכן אחד העושה ואחד המסייע לכך הוא בגדר של "ויתן לשבי עונו ותפארתו ביד צר", ואך מעשה שטן הוא לפתות יראים ושלמים לשורר, או להסכים, שישוררו שירי-תפלה ובקשות-קודש בניגוני-עגבים שהמה כאש-בנעורת לגרום להפסדת טהרת-הכוונה, ביודעים ובלא יודעים, ולתת מקום לשפחה שתירש את גבירתה, להחליף היכל ניגון דקדושה בהיכל ניגון דסטרא דשמאלא רח"ל, ולהוליך את התפלות והבקשות אל מחוץ למחנה קדשים פסולים ר"ל (יעוין שו"ת חתם סופר חאו"ח סו"ס ר"ה ע"ש), באשר הניגון הוא בהרבה פעמים הרוח החיה של השיר והקובע את צילצול-משמעותו.

ואך פיטומי מילי בעלמא הוא לבוא בניבוי דברים לטהר שרץ זה ולומר שניגוני-העגבים מכיון שמנגנים אותו בשירי-קודש אינם מעוררים באדם המנגנן חשק ותאוה זרה, וכן גם לא בקרב לב השומעים והמאזינים, המציאות הפוכה מטפחת על פניהם של אלה, ואולי אך יחידי סגולה יכולים להנצל מזה לגמרי בהעמיקם חקר אל עומק תוכיות התפלה והבקשה הנאמרת, אבל לעומת זה יש להם לתת לב אל ההפסד היוצא מהשכר כאשר המוני עם הפשוטים המקשיבים והמאזינים נתקלים באין ספק וכאילו מאליהם בהרהורים רעים ובחשקי-תאוה.

וארחיב קצת את הדברים בביאור ההלכה בזה. **בכל** בו בשו"ת שבסו' הספר כתוב בזה"ל: לרב יצחק בן יעקב אלפסי, ש"ץ שעושה דברים שאינם הגונים כגון שמוציא מפיו דברי נבלות וכיוצא בזה כגון שמרנן בשירי העורב ממחין בידו שלא לעשות כן ואם אינו שומע מסלקין אותו ועליו ועל כמותו נאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה עכ"ל.

רבינו הרמ"א ז"ל הביא דברי הכל בו הן בד"מ והן בהמפה. בד"מ בטור או"ח סי' נ"ג סק"י מעתיקו בלשון: "כגון שמרנן בשירי ערב ממחין בידו שלא לעשות כן ואם אינו שומע מעבירין אותו". וברמ"א בשו"ע שם בסעי' כ"ה, ישנם ספרי שו"ע שכתוב בהם הלשון: "שמרנן בשירי הנכרים" וישנם ספרי שו"ע שכתוב בהם בלשון: "שמרנן בשירי עגבים". גירסת המג"א בס"ק ל"א היא "בשירי הנכרים". (וכפי שנביא לקמן ישנם אבל אחרים שגרסו כהגירסא השניה "בשירי עגבים").

המג"א עפ"י הס' חסידים סי' רל"ח מבאר שהכוונה בניגון שמנגנין בו לע"ז, וז"ל הס' חסידים שם: לא ילמד אדם לגלח אותיות ולא ינגן לפניו זמר נעים פן ינגן הגלח בע"ז שלו אותו נגון וכל

חקתיו וככל משפטיו יעשו אותו בלי ערעור ופקפוק עכ"ל השואל.

והרב המחבר בדברי תשובתו מרחיב את היריעה בזה בבירור וליבון, ומוכיח בעליל גדול האיסור שישנו בדבר זה לכוון דברי הקדושה בשירי עגבים, ותיכף בפתיחת דבריו מתחיל בהסברת דברי האיסור, וכותב, דמודעת זאת בכל הארץ כמה שהחמירו חז"ל בכוננת התפילות וכו' והזהירונו ז"ל לפחות להסיר כל המניעות והרהורים בשעת התפלה, ואצ"ל בדבר שגורם על ידו שום הרהור וכמ"ש הרב"י א"ח סי' צ"ח, ואם בדבר הרשות אסור להרהר בשעת התפלה מכ"ש וק"ו בדברי התול שחוק וקלות ראש, ואצ"ל דברי חשק ועגבים שנאסרו אף שלא בשעת התפלה וכו' ואם אסרו כל זה אפילו שלא בשעת התפלה מכ"ש וק"ו בשעה שאנו עומדים בביהכ"ס שהוא לנו למקדש מעט ובשעת התפלה לבקש על נפשותינו וצורך גופינו.

ומ"ש הטור שם והרב"י בשם הר"מ שעכשיו אין נוהרים בכל זה שאין אנו מכוונים עכשו כ"כ בתפלה, לא קאי אלא להנך שכתב לעיל שהיו עושים החסידים ואנשי מעשה וכו', אבל בדבר שאנו יכולים לעשות בלי שום אונס המכריחנו פשיטא שיש לנו לעשות כל טעדיקי לכוין ככל האפשר, ואצ"ל בדבר שידענו נאמנה שיגרום ביטול הכוונה ולעשותו בקום עשה שזו לא אמרה אדם מעולם.

ולהאמור מוסיף המעשה רוקח להביא דברי הכלבו וכן דברי הרמ"א באו"ה סי' נ"ג סעי' כ"ו שמביאו, ופוסק: ש"ץ המגבל פיו או שמנגן בשירי הנכרים ממחין בידו. וכן דברי המג"א ע"ז, שכותב כלומר בניגון שמנגנים בו לע"ז. וכותב, דאיך שיהיה למדנו מדבריו דאף אם משורר שירים אחרים באותו ניגון אסור שהרי כתב בניגון וכו' כלומר דלאו דוקא השיר עצמו דזה פשיטא אלא אף הניגון, כן מביא עוד דברי הס' חסידים סי' רל"ח שכותב, לא ילמד אדם לעכו"ם אותיות ולא ינגן לפניו זמר געים פן ינגן העכו"ם לע"ז שלו אותו ניגון וכל שמנגנים בפני עכו"ם לא יעשה אותו ניגון להקב"ה, שנלמד מזה שאפילו אם העכו"ם תפסו ניגון נעים שלנו לצורר בו בבית תפלתם אין ראוי לנו לשורר בו עוד וכו', וכ"ש וק"ו בניגון של צ"ר חשק ועגבים פשיטא ופשיטא שיאסר, שהרי כוונת הניגון אינה אלא אחר כוונת הלב לכוין בו היטב וכו', מעתה אם מנגן בניגוני הנכרים ומכ"ש בדברי חשק שבדאי ע"י הניגון יתעורר כוונתו לאותו הצ"ר וגירו היצה"ר שהוא הגורם הגדול כידוע ומפורסם, ואין כאן מקום לפוטרו מדי מעילה בקדשי שמים שהיא התפלה במקום הקרבן וכמו שכתב הר"ש הלוי בתשובה א"ח סי' ח' וכו' וגם הרב בעל ס' הזכרונות וכו', דזן מינה ואוקי באתרין שע"י הניגון ההוא מתעורר בנפשו קול הניגון של אותו הצ"ר נכרי כי זכור אוכרנו לשמע קול דמות תבניתו ותוארו, כי עיקר השיר הוא הנועם

ניגון להקב"ה, אבל את הקו"ח הזה ניתן לומר ע"ד הרי"ף בתשו' (שמשם מקור דברי הרמ"א) שהמדובר כששר אותם בבתי משתאות, וכן ע"ד הרדב"ו שפורש שהמדובר בשירי עגבים ובבתי משתאות וכנ"ל, אבל נלמד משם איסור לנגנם לפני הקב"ה עוד בקו"ה. וכנ"ל. (ויעוין עוד לקמן מה שנביא מס' מעשה רוקח שכותב לבאר בתוך דבריו הכוונה של הרמ"א רק על הניגון ולא דוקא שירי הנכרי בעצמם. אך מהרדב"ו שם לא מבואר כן, דהא מדי העתיקו שו"ת הרי"ף שמשם מקור דינו של הרמ"א, כותב מפורש בלשון "ומזמר בבתי משתאות בשירי עגבים בשירים של דופי", הרי בהדיא שהמכוון לא רק על ניגוני העגבים כי אם גם על עצם השיר הזר הזה, וכן כיוצא בזה "בשירים של דופי", ולא על הניגון כשמלבישו בשיר קודש. אך אבל שפיר נלמד איסור אפילו כשמלבישו בשיר קודש, ועוד בקו"ח וכנ"ל).

ג) ורואה אנכי כי על געגג-מספחת רעה זאת, כבר נשאל הבעל מעשה רוקח על הרמב"ם, והיא לו בפ"ח מה' תפלה הי"א. הרב השואל שניכר שהיה גברא רבא געש ורעש על כך, ופונה להבעל מעשה רוקח בדברים אלה: ידוע יהיה למעכ"ת כי פשתה צרעת ממארת בארצנו וזאת תהיה לפוקה ולמכשול בזמן הזה חדשים מקרוב באו לא שערום אבותינו קדושים אשר בארץ המה לעמוד ולשרת בשם ה' בבתי כנסיות כקול הצר"ים תחת השיר שיר ה' שירי עגבים ומחולות ליקח מזמרת הארץ זמרי נכרים ולשורר בהם קדושה וקדוש ותפלה שירים בצר"ים נתחלף להם שוררים ומורים עצמם לשרת בקדש ותהי מחשבתם לא כן במקום אשר יאמרו להם בני א-ל חי יאמרו להם לא עמי אתם כי מחשבותיכם מחשבות און כל מגמתם אינה כי אם לזכור הניגון ולא לכוין בתפלתם כי א"א שני הפכים בנושא אחד מצפצפים כיונים ואינם יודעים כי הכל תלוי בכוונת הלב, תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, יען כל כמה דלא מכוונים דומה לתורגמן שקורא ואינו יודע מה קורא, היתכן לעשות כן במלכותא דארעא ק"ו בן בנו של ק"ו לפני מלכותא דרקיעא, שאם יעשו ככה בשאול להם האלה או חקירה יפלגו ולא ידעו להשיב, יעבר נא אדוני לפני הרב ארקיוולטי בספדיו ערוגת הכושם בפרק אחד ושלשים ומשם יראה וישכיל מה שכתב בענין זה והתגר שקורא על העושים כן באמרו שאין לזרים אתנו יעוין שם גם נעמו דברי הרב זמירות ישראל בענין זה. והנה הם מביאים ראיה משו"ת ב"ח ד' צ"ה שמתיר כל שאינו ניגון קבוע בבית תפלתם, ואומרים שרב כחו נגד שאר החכמים כי הוא פוסק והם מפרשים וגדול כח הפוסק מהמפרש, הטיבו אשר דברו אבל צריכים אנו למודעי אם יש פוסקים אחרים הולכים עמו, או אם מוחלפת השיטה וכו', ואנחנו לא נדע הדרך הטוב נלך בו יען דבריהם אמת וצדק מאלו השני, לכן אבקש ממעכ"ת לגמו' הדין ככל

האמור הוא תמצית דברי התשובה שהשיב בזה הבעל מעשה רוקח שם, ולדעתי כל דברי התשובה מיוסדת ומבוססת על אדני פז, ועליה אין להשיב — והלכה כמותו שאמר כהלכה.

(ד) **והמעייין** בתשובתו הארוכה של המעש"ר שם נוכח לדעת שלא בא בדבריו רק כמעתיק אלא העלה את מסקנתו בזה מתוך עיון ובידור ממצה, ובאשר על כן לא נגרע דבר מפסק ההלכה שלו בזה גם אם נמצא לא' שמציין שלא כתב כפי שציין אליו. וכוונתי בזה למה שמציין גם מהרב לונזאנה, והברכ"י או"ח סי' תק"ס מעיר עליו שלא ציין כדת כיעו"ש, וכאמור אין בזה בכדי לשנות עצם פסקו בזה לאיסור, וגם הברכ"י בעצמו בא בזה רק בבחינה של כמעיר ובא, אבל לא מצינו שמערער על עצם פסקו של המעש"ר לאיסור.

וגדולים מעשה-רב הגאון הגר"ח פלאגי ז"ל בספרו כף חיים סי' י"ג, שמטיף אמריו אמרי-צוף אל המשוררים המגננים קדיש וקדושה בניגוני-הזרים, וכותב וז"ל: מי יתן שיוהרו המשוררים שלא ינגנו הקדיש והקדושה ניגוני הגוים במאקאם שדוידע מהם יביאו לו הרהורים רעים, ופיגול הוא לא ירצה, וההעדר טוב ממציאותו עיי"ש. ואת דבריו הנמרצים האלה הוא כותב גם אחרי שראה גם דברי הברכ"י בזה כיעו"ש.

ועפ"י דברי הגר"ח פ"ז ז"ל הנ"ל נתעוררתי להמליץ על ת"ח יראים ושלמים ששמשו שליחי ציבור ונגנו בניגוני עגבים — אם אמנם היו כאלה. והיינו שבא להם זאת מחוסר ידיעה, שלא ידעו שמקורם טמא משירי-עגבים ומכיון שלא ידעו מהם, לא הויקו להם, אבל היודע מהם ברור שאסור לנגנם ולא לשומעם, כי יביאו לו הרהורים רעים, ופיגול הוא לא ירצה, ולכן ההעדר טוב ממציאותו, וכנ"ז.

(ה) **ועפ"י** דברי הגר"ח בתשובה, יעוין להראש"ל ישא ברכה ז"ל בספרו ישא איש בתשובה הגדפסת בסוף חזו"מ (בהשמטה לה' תפלה) מה שמרעיש עולמות על אשר פשתה המספחת צרעת פורחת לנגן בבתי הכנסיות מניגוני הזרים, ובדבריו דוחה דברי הס' כרך של רומי שכותב להשיג ע"ד הב"ח, ומסיים את דברי תשובתו בלשון: את זה כתבתי בדאגה ודמעות יורדות תוך חדרי לבבי בראותי כי אבדה התורה והיהדות והאמונה מקרב רוב ישראל עיי"ש. וראה ראיתי גם מה שכותב בספר שו"ת תעלומות לב ח"ג בקו' הליקוטים שבסוה"ס אות י"א, להשיב ע"ד הישא איש. אבל מלה לא נזכר בדבריו לתת איזה היתר גם על ניגוני-עגבים ואדרבה מה שכותב להניח את הדעת הוא זה: שלתקת מצמרים ילדים ונערים אומרים איזה פסוקים ומזמורים וקצת ניגונים. בלה"ק בהכנעה יתירה וכו', ועל זאת הדרך הוא שכותב גם להליץ על שארו מחבר הס' כרך של רומי כיעו"ש, וכ"ז כתבתי רק לרווחא דמילתא, כי גם בלי זה הדבר פשוט וברור לאיסורא.

והניגון שבו וכו' ומה גם דאפשר דק"ו הוא שבשעת התפלה עצמה יתעורר בזה ח"ו והמחש לא יוכחש.

כן מוסיף להביא בדבריו סמוכות מדברי שו"ת הרשב"א סימן רט"ו שמגנה הש"ץ שמתכוין להשמיע קולו הנעים לעם וישבחוהו, ודברי המטה משה בזה. וכמו"כ מציין למ"ש הרב לוזאנו באצבע דרך החיים בשם סה"ח סי' תשס"ח שיוהר מי שקולו נעים שלא יזמר נגוני נכרים, ומדייק שלא כתב שלא יזמר שירי נכרים דזה פשיטא שאסור אלא כתב שלא יזמר נגונים נכרים כלומר דאף שהשיר מצד עצמו יהיה קדוש הניגון נכרי שבו יפסידוהו פי הכנים הטינופת במקום הקדש וכו' **כן** חוזר להביא סמוכות לדבריו גם מדברי הערוגת הבושם שציטט ממנו הרב השואל, וכותב: וכבר צווח ככרוכיא על זה הרב בעל ערוגת הבושם בפרק ל"א כאשר הביא מ' השואל והאריך למעניתו הרבה וגם הביא אחות מרעהו הרב הכוזרי ז"ל שנתרעם גם כן על זה והוא ז"ל חזק סברתו ביתר שאת והביא לו סמוכות גדולות וראיות ברורות וכו'.

ובאשר על כן מתמה הרבה הבעל מעשה רוקח על האומרים (שמזכירים השואל) דאין להביא רא"י אלא מהפוסק ולא מהמפרש, ולהעלים א"ע מהראיות שמביאים, וחולקים עליהם בלי העיון וכו' ומה גם שהלכה כרבים מה לי שהוא פוסק מה לי שהוא מפרש כיון שהוא מביא ראיות לדבריו וכותב כן לענין הדון והלכה למעשה.

וכ"ז אפילו אם היה הב"ח חולק (כפי שכתוב בשאלה), אבל למעשה כותב שבנדון זה שנשאל נראה שכל הנביאים מתנבאים בסגנון אחד בלי חולק, וגם הב"ח שרוצים להסתייע מדבריו יורה יורה בג"ד שהוא איסור גמור, ומהטעמים שנתבאר, וענין שלו הוא ענין אחר, ומעתיק דברי הב"ח בתשובה סי' קכ"ז, ומכוח בעליל שנדון הרב"ח ז"ל הוא באותם הניגונים שהמציאו והולידו המשוררים מבני עמנו מתכמת המוסיקה ולא לימוד מתחילה מילדי נכרים, אלא בשלימוד מתחילה מזולתם בדרך היתר, ורק גם המז התחילו לנגנם גם אצלם, ולכן כותב דבהא ודאי איכא למימר דלא מינייהו גמרינו, אמנם ללמוד מנגוני עכו"ם בהא לא איירי ב"ח כלל, ופשיטא שאסור, והב"ח לא בא בדבריו אלא להליץ בעד השלוחי צבור שנגנו כן מעולם דמחזקינן להו בדיתרא דלא מינייהו גמרו.

אחר כל האמור מסכם הבעל מעשה רוקח את דבריו וכותב: מעתה מה להם כי נזעקו כת החולקים, דאפילו לפי דעתם שהרב"ח מתיר, הרי הרב הכוזרי והרב בעל ערוגת הבושם וסה"ח והרב לונזאנו וכו"י שהביא מע' השואל חולקים עליו, ולא אמין כי יסופר שיש מי שיסמוך על היחיד נגד הרבים ולעשות הלכה למעשה בקום עשה ובדבר שאפשר לאוסרו משום ליתא דבחקותיהם לא תלכו, ומה גם דהמחש לא יוכחש דגורם גם כן ביטול הכוונה, עכ"ד.

עלינו הצרת שקורה שמתלוצצים עלינו? השכה דברי רשב"י (מובא ברש"י פ' וישלח (ל"ו-ד)) האומר: הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב. והלא אבן מקיר תועק על כך, על שרשרת ארוכה של מאות בשנים מעינויהם השטניות לאלפי רבבות מבני ישראל שאשמתם היהידה היתה דביקותם באמונתם ובתורתם, ומשריפת בתי-מקדשנו התלמודיים אשר איה שוקל ואיה סופר שיוכל להשמיענו ולפרט לנו מאת אשר עוללו לנו, הלזה יקרה מקרה של התלוצצות? או כפי שמוסיף בדבריו שם לסנגר על איזה מגנדים מהם? שהיה זה מפני שראו בספרנו כמה דברים נגד הגוים וכו'? ומהו זה שכותב: שחכמיהם חוקרים תמיד את האמת? האומנם ככה? ובכלל המותר לקרוא קילוס לחכמיהם? ואיה האיסור של לא תחנם שישנו בדבר? (יעוין ברמב"ם פ"י מה' ע"ז ה"ד). ויתירה מזאת עשה לנו בעל התשובה הזה, שהפך את הקערה על פיה, שבכאן הוא שם חושך לאור, ואילו לעיל מיניה בדבריו (בד' ב' ע"ב) הוא שם אור לחושך ומגנה ולועג לצורת התפלה שלנו בתי הכנסת וכותב וז"ל: ואם בחוש השמע בשמעו קול בוכים או קול עורב ובפרט בבתי כנסיות אם הש"ץ קולם מגונה בצעקות ויללות בלי סידור וישוב והנהגה פעם יצעוק כיענים במדבר פעם ישפיל קולו בחשאי כגנב הנמצא במחתרת וכו' הן כל אלה מצטערת הנפש צער גדול ונקראים בזיון הנפש עכ"ל ומשוה שם את צער הנפש בזה כצערה — להבדיל — כששומעת קול עגבים בבתי-מקודשים כיעו"ש. וכל זה משום אהבת המוסיקה-הנוצרית שמחבבה בדבריו עד לאחת? רחמנא ליצלן מהאי דעתא. והעולה על כולנה הע"ז בשיתוף ח"ו, רצוני לומר, על זה שמשוה ומעמיד אותנו בשורה אחת עם הנוצרים ואומר לדבק רע כזה טוב, כאילו ח"ו "אנו והם משולים לשתי נטיעות יונקות מגומא אחת"? או לעינים שכך קוראות דברים צורמים כאלה יוצאים מפי רב שכזה? ממש כל כולי רותח מזה, ואינני מוצא מנוח לנפשי. האם ניתן ללמד עליו זכות ולומר שכתב את דבריו רק מפני דרכי שלום ובגלל היותו מקורב להאפיפיור ולגדולי רומי ובישופיהם? (יעוין בספרו נחלה לישראל), ולשם מה היה הכרח להדפיס זאת? יותר ממה שכתוב כאן יש עוד בלבי על זה, ואקיים את ה"כבוד חכמים הסתר דבר".

אחרי שבעל התשובה הנזכר העביר עלינו כ"כ את הדרך בזה, ואחרי שהראה לנו בדברי תשובתו דביקותו בחכמי הנוצרים ובניגונייהם בפולחנם עד שזה פשוט סינוור אותו, יש כבר ספק גדול אם אפשר ככלל לסמוך על הנחותיו הבאות כדי לחבב אותם עלינו, רצוני לומר על מה שמניח שתרי רובא שירי ישמעאל הם עגבים, ברצותו בזה להביא סייעתא שאם מנגנים בכל זאת בניגונים כאלה מכש"כ שאפשר לגנו בניגוני-הנוצרים, ועל כל פנים אין כל הוכחה שאלה שניגנו ואלה שהניחו לנגנם, ואפילו השומעים, שידעו מזה,

ו) ולאחר מיכן עלה בידי לעיין גם בגופן של דברים שבס' כרך של רומי (סי' א'). וממש נשתוממתי על המראה ולבי לא האמין למה שעניי קוראות. אמנם המשתמע מדברי הספר שם הוא זה שדעתו להתיר לשיר פיוטים ותפלות בשירי-עגבים, אבל עיקר דיונו של הספר שם הוא ע"ד לשורר בבתי הכנסת בניגוני-נוצרים ששרים בכנסיותיהם בפולחנם, וכדי לטהר שרץ זה הוא מסתייע ממה שניגנו ומנגנים (אצל עדות המזרח) בניגוני שירי ישמעאל ומניח (או שהנכון באמת כך) שתרי רובא של שירי ישמעאל הם עגבים, ולכן דן ק"ו בנפשו, אם שירי ישמעאל שרובם עגבים עכ"ז הקולות שלהם התיירו לנגנם בלי הקודש ובתפלות ובמלות קדושות יען שהענינים הם נאותים או קדושים ולא איכפת לן שמא באותה שעה שמנגן אותו יזכור הערביות שהם ענינים פחותים ועגבים, וכן המנהג בכל א"י וערביא בכל הב"כ ולא מיחו בהם חכמים, וכו', כ"ש נגוני בתי כנסיות הנוצרים שהם באמת נגונים מוכנעים ומביאים אהבת הא-ל ויחודו ואגן לא ידעינן לשון לאטין שבהם מנגנים באותו קול מוכנע כדי שגא' שנוכזר עי"ז אותם דברים של שלוש שהם אסורים לנו, שודאי מלבד שמתרים לנו אלא אדרבא חובה עלינו וכו' עכ"ל (בד' ד' ע"ב מדפי הספר). ונודעזעתי לשמוע דברים כאלה יוצאים מפי בעל התשובה שם, איך אפשר להטיף אמרים ולומר שהנגונים שמנגנים הנוצרים בפולחנם בבתי כנסיותיהם המה באמת נגונים מוכנעים ומביאים אהבת הא-ל ויחודו? בזמן שהרמב"ם וכל גדולינו קבעו לנו שאמונתם ופולחנם היא אמונה ופולחן של עבודה זרה, ושהם גרועים בזה יותר מהישמעאלים, ובתוך כדי דיבור הא בעל התשובה בעצמו מזכיר אמונת שילוש שלהם. ואיך מתהפך כחותם? ועוד לכתוב שגם חובה עלינו ללמוד מהם ניגונייהם. כדי לפאר עי"כ בית אלקינו? לא יאומן כי יסופר?

והרבה גרוע מזה עוד כותב במקו"א בתשובתו שם (בד' ד' ע"א). דאחרי הכשרת הקרקע בניגוי האומה הישמעאלית, הוא מגיע אל יעדו וכותב וז"ל: לא כן אומת הנוצרים שמלבד שהם חכמים גדולים חוקרים תמיד אחר האמת ועל פי עומק חקירתם וחכמתם מצאו שאין עלינו אשם בהיותנו מתחזקים לשמור תורת אלקינו בידינו, עוד זאת שבאמת יודעים ערך תורתנו הקדושה וחכמת חכמי התלמוד ואנו והם משולים לשתי נטיעות יונקות מגומא אחת ומעולם לא יתלוצצו על תורתנו ומנהג תפלותינו מצד עצם התפלה והעבודה הלילה לחכמים גדולים כחכמי הנוצרים אלא אם יקרה התלוצצות היא על רוע סדר הנהגתנו בכל מעבדינו ובפרט בבתי תפלתנו וכדומה לו עכ"ל. שומו שמים למקרא "מה יפית" כזה לאמונת הנוצרים וחכמיהם מפורש יוצא וללא כל בוש, מפי בעל התשובה, ולגנות לשם כך בצד את רוע סדר הנהגתנו בכל מעבדינו ובפרט בבתי תפלותינו? ושאנחנו האשמים כביכול בזה ועל כן באה

הכנסיות, בניגוני-עגבים הרי זה כמכניסים אל הקודש אשר-זרה אשר לא צוה ה', אש השורף ומכלה את כל בשריפת-נשמה, כי המוחש לא יוכחש (כלשונו של המעש"ר) שזה מביא לביטול הכוונה ולגירוי היצוה"ר, ואשר גורם ממילא בכנפיו לסתימת חלונות בשמים ממעל שלא יכנס לפניו ית' תפלות ובקשות פגומות כאלה העטופות בקליפות הסט"א, ותוכם כקליפתם נזרקות למצולות תהומות החושך אל מקום אשר לא יפקדו ולא יזכרו, ולא עוד אלא שהמנגנים והמאזינים עוד יתבעו לדין שמים על השתמשם בשרביטו של מלך מלכו-של-עולם לישא את שמו לשוא להשמיע עי"כ ניגוני תועבה כאלה. ולכן שומר נפשו ירחק מזה, ולהשומעים לבצר נגע צרעת זה תבוא עליהם ברכת טוב.

בשולי התשובה

עם החיתום ראיתי בספר שו"ת זקני יהודה להחכם האיטלקי ר' יהודה אריה ממודינה סימנים ו' וקל"א מ"ש בשבח הזמרה בביהכ"נ ע"פ חכמת המוסיקה, ובהיתר כפילת מילי-התפלה וכו' כיעו"ש.

הנה הספר שם איננו מדבר כלל מהתרה לנגן גם בניגוני עגבים, וגם לרבות לא מנגינה בכלים.

ואמנם מתוך שכחו שם הנגינה לפי חכמת המוסיקה הוא בא לספר בגנותם של המתנגדים לזה

(שגדולים וטובים ממנו היו) ומתבטא בדברים בוטים, בכנותו השצ"ם שאינם מתפללים לפי זה בשם "נוערים כחמורים ולא ינעימו קולם ויקרא עליהם נתנה עלי בקולה", או שצועקים "אל אלקי אבותינו ככלב וכעורב".

וגם עצם שבחו את הנגינה בביהכ"נ עפ"י חכמת המוסיקה, ונת' הש"ץ אשר יוכל להשמיע קולו יחידי כאלו עשרה משוררים יחד", הוא מגוחך ובלתי מקובל, וכפי שכותב שם בעצמו שהמתנגדים לכך היו "רובם מתופשי התורה", ולא מתקבל על דעת-תורה גם מה שמתיר שם כפילת המילים, כמפורסם וכידוע מדברי ספרי הפוסקים וגדולי הדורות שצעקו מרה נגד צרעת ממארת זאת, שאוכלה ומכלה את התוך זו הכוונה, ועוד כמה רעות שאין לפרטם כאן.

אולם אין להתפעל מדברי החכם האיטלקי הזה, והדבר לא צריך להיות לפלא אם כותב מה שכותב, כי היו

היה האיש אדם הפכפך, המוזהפך בדיעותיו כחומר חותם, מנהל מלחמות נגד רבני וגדולי עירו בצורה לא פחותה ממלחמת המשכילים נגד רבני דורם, ולא בעיני אחד היה מוזק כנזק, והנראה מכפי עדות עצמו הלך בלי כובע על הראש ברחובות קריה (יעו"ז זקני" שם סי' כ"א. ובתוך המשך דבריו שם כותב "כי דברי רז"ל צריך להבינם כפי המקום והזמן והאדם... כי אין קץ לדברים שמצינו להם וז"ל אסורים שנעשו מותרים בחילוף הזמן והמקום", ויאמר נא ישראל הלשכזה רבי פוסק יקרא ז) לעג מהאוסרים משחק כדור רגל בשבת (שם סי' כ"ב), וכל ימיו עד זקנה ושיבה היה משחק

והדעת נותנת שאלה שידעו בודאי לא היו מניחים לנגנם. ואפילו סתם שירי ישמעאל ג"כ לא היו מניחים כמה מהחסידיים ואנשי מעשה בא"י לנגן עד שהיו מסדרין שיר לה"ק על אותו משקל באותו נגון החדש או הערב, כפי שמספר בעל התשובה שם (בד' ד' ע"ב) ואשר כותב שהיה מצטער על כך למה שהתנהגו ככה, ולזה היה המכוון גם מה שמספר שם עוד שהרב החסיד מוה"ר הגדול מוה"ר"א גאגין ז"ל ביקש ממנו ג"כ בכזאת שלא ישיר בלשון ישמעאל אלא שיסדר פיוטים חדשים על משקל שירי ערב, והוא עשה רצונו אע"פ שהוא לא חשב כך שאסור בלשון ישמעאל.

באופן שאין לסמוך כלל וכלל ע"ד הס' כרך של רומי בכל האמור שם בזה.

וגם על מה שכותב שם להשיג ע"ד הבי"ח בתשובה בזה שאוסר באיסור מוחלט ומרבה לתאר התועלת

והמתיקות הגדולה שישנה בכיכול לנפש כאשר מנגנים ניגוני הנוצרים בכנסיותיהם, אין בהם כדי השב כלל,

וגם לא כל ממשות ואחיזה במציאות האמונה הישראלית, וכמה מכוער הדבר מה שמספר לנו בדבריו (בד' ד' ע"א)

על כמה משוררים גדולים אשר לפני ימים נוראים היו הולכים בכנסיות הנוצרים מאחרי הפרגוד בימי חגם

כדי להתלמד מהם אותו הקול המוכנע והמשבר הלב? והיו מסדרים מאותם הקולות קדשים וקדושות. ובעל

התשובה מאמץ לו זה בתור מעשה-רב וסיוע גדול לדעתו. ואני משיב ואומר: בוש תכסנו משמוע מעשים

תעתועים כאלה, וישתקע מעשה-רע כזה אשר כל נפש יהודי מאמין סולדת מזה, באופן שאין ללמוד ממנה

כלל וכלל, כי אם לגנותה בכל מיני גינויים.

וכבר רמז לנו בשו"ת ישא איש בתשובתו הנ"ל, שהכרך של רומי האריך להשיג ע"ד הבי"ח

והרחיב בצחות לשונו, אבל לבנו לא כן יחשוב והוא איסור גמור כמ"ש הרב ב"ח, ומחבר הספר כרך של

רומי התיר את האיסור ויש לסתור כל דבריו, ועלינו חיובא רמיא לציית להרב ב"ח ז"ל דאפילו לשורר בפה

ניגונים שמנגנים בבית תפלתם אסור וכו', ואסור לעשותו בביהכ"נ"ס שלנו ועובר על לאו דלא תלכו בחקותיהם

וגו' ומקרא מלא דיבר הכתוב השמר לך פן תנקש אחריהם וגו' ע"ש.

וכאלה כן כאלה, השרים שירי עגבים כל מגמתם המה כאשר מעיד עליהם הגאון מצאנו ז"ל בספרו

דברי חיים "שבאים להתאוות תאוה בבית ה' בחצרות קדשו ולהרהר הבליתם בשעת התפלה ע"י שירי חשק

הנוזמים בטרטראות, ואוי להם לפתאים הללו ערלי לב אין תבונה בהם" (שו"ת ד"ח ח"ב תאו"ח סי' י"ז)

יעו"ש ביתר תוקף דבריו בזה. ואין להאריך ביותר מזה כאן.

ז) **בטיכומו** של דבר. זאת התורה היוצאת מבירורו ומבירורו המיוחד של הבעל מעשה רוקח

בוה, כי הכנסת והלבשת שירי תפלה ובקשות צבתי

ומיחה בו ולא אשגה עלה, ונדה אותו. ונדיוו נדיו, ובנמקו, דאע"ג דאמרינו בפ"ק דקדושין ד' ח' לא אמרן אלא רב כהנא דגברא רבא הוה, פרש"י דלא אזיל בגילוי הראש, אבל כ"ע לא, אלמא דאין קפידא, וכן בפ' כל כתבי קי"ח תיתי לי דלא מסגי ד' אמות בגילוי הראש, הי"מ לדידהו דבארץ ישראל תו והוה מסגי הכי, אנן דדיירינן בין האומות ואינהו אזלי בגילוי הראש וחשיב כחוקות הגוים ולא מינכר ביניהון אלא בכיסוי הראש חשוב השתא כעובר על דת יהודית וכדאמרינן בכתובות ע"ב יוצאה בגילוי הראש חשוב כעובר על דת וכו' וכיון דמיחא ביה ולא אשגה עליה חשוב כאפיקורס ונדיוו לשם שמים אפי' הרב צריך לגהוג בו גדוי עיי"ש, הרי שהשיב ג"כ כנ"ו דבוה"ז חשיב כבר כעובר על דת יהודית ועפ"י יסוד דברי הגמ' בכתובות הנ"ל, ובמ"ש שם המהר"י ברונא להלן בדבריו לחלק בין הליכה לישיבה, נראה פשוט דבוה"ז שכל היראים מדקדים גם על ישיבה חשיב כבר גם הישיבה בגילוי ראש כעובר על דת יהודית וכדברי הנחלת בנימין. ואכמ"ל במה שפירש המר"י ברונא בכוונת דברי הגמ' בשבת ובקדושין שהמכוון על גילוי הראש ממש, אשר כמה וכמה מגדולי המפרשים והפוסקים פירשו דלא כן אלא שהמכוון לא על גילוי ממש אלא על כסוי שלא מראוי, כיעוין בדבריהם. ואצ"י"ן בזה למת שביירו ואספו בזה בספרים שו"ת יריעות שלמה סי' י"ז ובהגה מבהמ"ת, ספר יפה ללב או"ח סי' ב' אותיות ו' ז', שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' ח', שו"ת ירושת פליטה סי' י"ח [ויפה כתב בירושת פליטה שם על הבעל מנחת אלעזר ז"ל בספריו אות חיים סי' כ"ה סק"ה ונמוקי או"ח סי' ב' שהשיג שלא כדת על הט"ז והגר"א ז"ל, ולא עיין בדברי הב"י והב"ח בטור שם סי' מ"ו ובב"ח סי' ב' כיעו"ש. ויעוין גם בדברי הגר"א בעצמו בס"י מ"ו שם] ושו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' ל"ג וח"ד סי' ס' עיי"ש. ואכמ"ל יותר.

סימן יג

אם מותר להתפלל עם כובע קטן בלבד על הראש ובמיוחד בימים החמים והמזיעים

ע"ד אם מותר להתפלל עם כובע קטן בלבד על הראש [והשאלה היא בתפלות מנחה וערבית של חול ושחרית של שבתות ויו"ט לרוקים שאינם מתעטפים בטלית] בימים החמים והמזיעים.

(א) הנה בשו"ע סי' צ"א סעי' ג' נפסק: יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה וי"א שיש למחות שלא ליכנס בב"ה בגילוי הראש עכ"ל [יעו"ש בבה"ל]. והחיי אדם בכלל כ"ב סעי' ח' פוסק בזה וז"ל: וישים כובע בראשו כדרך שהולך ברחוב ולא בכובע הקטן שתחת הכובע (שאלאף מיטץ) ופשיטא שלא יתפלל ברגלים מגולות אם אין דרך אותו מקום כך לעמוד לפני גדולים עכ"ל, וכדברי החיי אדם פסק

בקוביא ולא היה יכול בשום פנים להגמל מזה הגם שהיה מפסיד סכומים עצומים והדבר גרם להפרעת חיי המשפחה שלו (יעוין מדברי עצמו בזה בספרו "חיי יהודה"). חיבר ספרים נגד חכמת הקבלה ותוה"ק ועוד, למד ולימד להתחבר עם הנוצרים וכומריהם, הטיף למיזוג חכמת ישראל וחכמת יון (יעוין בספרו שם ומהמובא והמצוטט במבוא לספר זקני יהודה) ולזול בדיני ומנהגי ישראל תוך כדי הטפתו מידעו על צורך השמירה עליהם [יעוין בספרו חיי יהודה שם שכותב שהגם שצר לו על עשותם כל זה בימי בין המצרים אשר חובה עלינו להיות מצרים ודואגים על חורבן בית קדשנו והעיר אשר נראה בה ה', עם כל זאת הוא מבקש ממנו שיהי לרצון לפניו להודיעו מתי יהיה זאת ולהמציא גם לו מקום שמה שיוכל גם הוא לבוא ולראות. ובמקו"א שם הוא מעיד על עצמו וכותב, שביום י"ז בתמוז שחמשה דברים אירעו בו לישראל רעים וחטאים, גכנסה בו רוח שטות ושחק בקוביא והפסיד וגו' כיעו"ש]. ואם כן לאיש חכם אשר כל אלה דברים גרועים לו, היש להתחשב עם פסקי הלכות שכותב כביכול ככל העולה על רוחו? והאם אין תורתו כתורתו של דואג שהיא מן השפה ולחוץ?

על כן לא מעלה ולא מוריד כלל ממ"ש בזקני יהודה בתשו' שם אשר למעשה חכמי עירו התנגדו לו, על כך בחריפות, ובראשם הגאונים הבעל גדולי תרומה והבעל דבר שמואל ז"ל. (יעו"ש במבוא הספר). ובמקומות אחרים אין ללמוד מדבריו ומפסקיו, כי אם כאשר נוכחים לדעת באמיתות הדברים כשלעצמם, וכולי האי ואולי. ואין להאריך בכאן יותר.

ואגב. באיסור הליכה וישיבה בגילוי ראש כבר הלכו בזה נמושות, ובפרט בזה"ז מאז שכאילו משמיא קלא נפק לאיסורא, וכל הירא וחרד לדבר ד' מדקדק ומקפיד על כך עד לאחת, וכתבתי מזה קצת גם בספרי שו"ת צ"א ח"ד סי' ח' וח"ה סי' ו' וכן בחי"ב סי' י"ג יעו"ש, ובה אצ"י"ן רק לדברי התבואות שור בבכור שור שבת ד' קי"ח ע"ב מה שמדגיש לבאר דלאו דוקא הילוך אלא אפילו בקימה וישיבה צריך לזהר עיי"ש, וכן לדברי שו"ת נחלת בנימין סי' ל' שניתה היטב את הדינים והשיטות בזה, ומסכם וכותב וז"ל: ואחר כל הדברים הנ"ל נלע"ד להלמה דדאי איסור גילוי הראש דת יהודית היא, דבפ' המדיר ע"ב הקשה הגמ' ראשה פרוע דאו' היא, ות"י דאו' קלחה ש"ד, דת יהודית אפי' קלחה נמי אסור, והא מדינא ליכא איסור רק משום שנהגו בנות ישראל ואע"ג דלא כתיב עיי' רש"י שם במתני', וה"נ הא ודאי בני ישראל קדושים נהגו כן מעולם שלא לילך או לישב בגילוי ראש ותופסים אותו לקלות ופריצות, ודאי לבניהם הוא דת יהודית, וזה ברור עכ"ל, וכונן בזה הנחלת בנימין לדברי שו"ת מהר"י ברונא סי' ל"ד שהשיב על מעשה שהיה בא' שהלך בגילוי הראש בפני עשרה ובא א' מהתלמידים וראה